

«БУТИ ЧИ НЕ БУТИ!»

Про ці слова із славнозвісного монолога принца датського в Шекспіровому «Гамлеті» Іван Франко писав: «Се не Гамлетові слова, не вплив драматичної ситуації, а стогін власного серця поета»; Панас Мирний записав у щоденнику на початку своєї літературної діяльності: «А Гамлетове «буть чи не будь!» у кого воно не обзивалося в серці»; Леся Українка, ступаючи на шлях літературної праці, один із своїх віршів ранньої пори назвала словами принца. Постать героя Шекспіра належить до таких вічно рухомих явищ в історії світової культури, з яких кожна доба вичитує свій сенс. В українській радянській поезії, починаючи сливе від її становлення і кінчаючи буквально останніми поетичними книгами, маємо цілу Гамлетіану.

Йдеться в ній, в поетичній Гамлетіані, певно, не про саму глибоко трагічну особу принца. Йдеться про суть гамлетизму як суспільного явища.

Схрещення протилежних поглядів маємо вже в поетичному діалозі двох видатних майстрів українського слова — Миколи Бажана та Євгена Плужника.

Автор відомої «Смерті Гамлета» виносив нещадний присуд отруті вічного сумніву, скептицизму.

...І часто
приходить
мара Достоевського
До Гамлета в гості
лякати вночі, —
Лякати і загрожувати, мучити і кликати,
Дарма не розводитись: будь чи не будь?..
А Гамлету легше вкусити свій лікоть,
Ніж стати на гостем накреслену путь...
.....
Не вірте!
Не дайте блідому Гамлету
Сховати між фраз і між поз
Двоязику його гомілету,
Його роздвоєнський психоз.

Логіка вела Бажанового Гамлетика у стан ворога, де на його «смирненім хресті» неминуче «виростали хвостики свастики».

Євген Плужник на постать Гамлета висловив інший погляд:

Господи боже! Которий вік!
Принце, повірте мені, — забагато!
...Кажуть, ви стали фашистом (Sic!)
(Бажан, сторінка тако-то).
Принце, візьміть себе в руки! Ну!
Швидше продовжте монолог забутий:
— Господи боже! Ніяк не збагну —
Будь чи не бути?

Данія — тюрма найгірша, — у цих словах... ясно відчувається, що Гамлет — людина нового часу, нового суспільства супроти темного феодального середньовіччя, із пут якого він хоче вирватись» (Максим Рильський. Твори, т. 10, К., Держлітвидав, 1962, стор. 409).

Держлітвидав, 1962, стор. 409).

Держлітвидав, 1962, стор. 409).

Цікаво, наприклад, що Леонід Первомайський свій вірш кінчує рядками:

Не боячись ні шпаги, ні отрути,
Весь вірність, саможертва й чесний чин,
На власний запит: бути чи не бути?
Загибеллю відповідає він, —

присвячує Миколі Бажану, чим, ясна річ, підкреслює полемічний характер свого твору щодо «Смерті Гамлета».

Сучасне молоде покоління скоріше спільник, аніж супротивник Гамлета. Це не випадково. Коли наша література, а найперше поезія, дедалі більше утверджувала аспект людинознавчий, коли дослідження особистості в її морально-психологічних виявах стало в центрі уваги митців, стара гамлетівська дилема теж прийшла до наших днів у новому строї.

Я до тебе вийду,
поруч стану.
Ти повір мені, як в «Отче наш»:
Чорний знак одвічного питання
І мене вербою протина.

Ти стоїш одверто і наївно
Над триклятим:
«Бути чи не бути?»
І регоче кобра з-поза спини,
Заховавши підступ за губу.

Мить — і смерть на біле тіло присне...
Але вік мій чистить галіфе.
І рука сентиментальна принца
На рішучий падає ефес.

(Б. Олійник, XX вік і Гамлет, зб. «Поезії», К., «Молодь», 1966).

Принци з династії хліборобів чи сталеварів із задністрянських, придніпровських країв готові схопитися за ефес шаблі проти підступної зради, щоб утвердити своє «бути».

Нарешті відзначимо ще один аспект проблеми в сучасній нашій поезії. Громадянська «реабілітація» принца і його філософії покликала до життя «проблему Гільденстерна». Певне, в тямці всіх ті сцени трагедії Шекспіра, коли Гільденстерн (разом з Розенкранцом), підмовлений королем, намагається вивідати наміри Гамлета, прикинувшись його другом. Відомо і те, чим закінчилась ця затія: принц подав Гільденстерну флейту і запропонував (Л. Первомайський у згадуваному «Гамлеті» так віддає цю сцену):

Ось флейта, Гільденстерн, лише набрати
Повітря в груди — й зазвучать пісні!
А! ви не вчилися на дудці грати...
Гадаєте, що легше на мені?

Флейта, чи дудка, не винна в людській підступності і фарисействі, коли відвертість через чийсь зловтішний шеліт породжує щонайменшу підозру. Бо ж не таки стане дудкою, флейтою. І тоді може статися невідворотне. І не раз так

Сто королів, а музика та сама,
та сама кров на тлі тисячоліть.
Тонка труба — в ній причаїлась гама,
на будь-чий дотик згодна затремтіть.

(Сава Голованівський. «Гамлет», «Вітчизна», 1968, № 2).

І тоді з «державних рук лихого короля» залунає вирок. Завдяки тихому, со-
лодкому нашіптуванню Гільденстерна — Каїна-нездари.

Схопити життєвий плин у всій його складності, розгледіти і вирізнити безліч облич світу — справа складна. Заслугою наших поетів є те, що під старими

одягами вони розрізняють, де під новою маскою сховався Каїн, де глумливо блиснув очима Мефістофель, де власною смертю готується утвердити гуманні принципи принц Гамлет.